

Vrátiť vedu na vysoké školy*

Doc. PhDr. LADISLAV ĎURÍČ, CSc.
Filozofická fakulta UK v Bratislave

Pracujem v V. komisii HR PES pre psychológiu a iné vedy. Podieľal som sa aktívne — autorsky i oponentsky — na spracovaní 1. vydania Pedagogickej encyklopédie Slovenska od konca 70. rokov popri svojej vedeckovýskumnej a pedagogickej činnosti. Rád som sa zapojil aj do spracovania Terminologického a výkladového slovníka pedagogickej psychológie. Dovolím si využiť 10. plenárne zasadnutie pléna HR PES na to, aby som sa podelil s vami o niektoré myšlienky.

Z príspevku akademika Antona Blažejca v Novom slove zo dňa 24. novembra 1988 ma okrem iného zaujala myšlienka, podľa ktorej: „Vysoké školy považujeme za neproduktívnu oblasť spoločenskej spotreby, v dôsledku čoho vedome plánujeme zaostávanie vysokých škôl za spoločenskou praxou. Ale vysoké školy práve naopak musia byť na čele pokroku vo všetkých sférach spoločenskej činnosti, a teda i v modernizácii a materiálno-technickom 'prezbrojení' výrobnéj základne.“

Súhlasím s akademikom Blažejcom. Chcel by som však, ako pedagogický psychológ, naznačiť niektoré myšlienky, ktoré sa týkajú medziľudských vzťahov na jednotlivých katedrách vysokých škôl a fakultách u nás. Uvediem niektoré z tých, ktoré vedome plánujú zaostávanie vysokých škôl.

Na našich vysokých školách sa u učiteľov postupne vytvára netvorivý, nenáročný duch. Čo je príčinou tohto javu? Príčin je zaiste viac. Ja uvediem len tie, ktoré vedome plánujeme. Sú to:

Po prvé — nepochopiteľné, ničím neodôvodnené zrušenie povinných rigorózných prác ako základnej podmienky na uchádzanie sa o akademický titul doktora (okrem lekárov a

* Materiály z 10. jubilejného zasadnutia Hlavnej redakcie pedagogickej encyklopédie Slovenska 30. novembra 1988 v Aule UK v Bratislave.

veterinárov). Tieto akademické tituly v zahraničí majú „zvuk“, kým u nás sa sprofanovali. Rigorózna práca voľakedy bola objektívnym dokladom o pripravenosti uchádzača na tvorivú praktickú i vedeckú činnosť. Len si my starší spomeňme, ako sme si vážili toho stredoškolského profesora, ktorý mal titul PhDr. alebo RNDr.

Po druhé — zrušenie tradičného pokračovania pre získanie vedecko-pedagogických hodností docenta a tiež profesora. Dnes už nikto nevyžaduje habilitačný spis v podobe knižnej publikácie. Pred novým vysokoškolským zákonom to bolo samozrejmé. Dnes sa často stretávame s prípadmi, že starší odborní asistenti, ktorí sú kandidátmi vied už 15—20 rokov, nemôžu získať hodnosť docenta, ale ľudia, ktorí prichádzajú z iných, nie vždy z vedeckých pracovísk, ktorí na vysokej škole nikdy nepôsobili, sú menovaní za docentov, resp. priamo za profesorov. Nerobí to dobrú krv na vysokoškolských pracoviskách. Často vznikajú dva tábory. Jedni sú tí, ktorí vysokoškolské pracovisko desaťročia budovali, a druhí tí, ktorí boli dosadení aj s hodnosťami. Je tu veľa subjektivismu. Docentúry a profesúry sa často dávajú ľuďom pre iné „zásluhy“. Teda nie pre vedeckú a pedagogickú činnosť. V pripravovanom vysokoškolskom zákone to treba napraviť už aj preto, lebo takí „tieždocenti“ a „tiežprofesori“ nás, našu vedu nemôžu doma rozvíjať a v zahraničí reprezentovať. Asi podobná je situácia aj v ZSSR, o čom svedčia slová M. Gorbačova, keď v Politickej správe ÚV KSSZ XXVII. zjazdu KSSZ na adresu vedcov uviedol: „Je nevyhnutné účinnejšie využívať i vedecký potenciál vysokých škôl. Je na nich sústredených vyše 35 percent našich vedcov a pedagógov, z ktorých asi polovicu tvoria doktori vied, avšak realizujú necelých 10 percent vedeckých výskumov.“

Mnohí docenti a tiež aj profesori okrem nejakých skrípt ne napísali nijakú vedeckú monografiu z vlastných výskumov alebo celoštátnu vysokoškolskú učebnicu. Horšie na tom je však to, že oni by mali vychovávať najvyspelejšie kádre pre všetky oblasti nášho spoločenského života.

V súvislosti s touto myšlienkou treba uviesť ešte jednu skutočnosť, a to, že na centrálnych úradoch bude postupne toľko docentov a profesorov ako na príslušných vysokých školách. Mnohí vybraní na istú funkciu v ústredných úradoch si dávajú podmienku: beriem, ak dostanem vedecko-pedagogickú hodnosť.

Všeobecne teda môžeme povedať, že na československých vysokých školách máme približne 19 000 vedecko-pedagogických pracovníkov, z toho na Slovensku asi 7500. Vedeckých a výskumných pracovníkov na vysokých školách v ČSSR máme približne 5900 a na Slovensku asi 1900.

Na bratislavských vysokých školách máme spolu 4403 vysokoškolských učiteľov, z toho treba odpočítať LFUK v Martine a Fakultu cestovného ruchu VŠE v Banskej Bystrici. Z toho máme 322 profesorov, 1215 docentov a 2705 odborných asistentov. To sú interní vysokoškolskí učitelia. Externých učiteľov máme 1690. Nie sú tu uvedené údaje z vysokých škôl, ako sú VAKG v Bratislave, Fakulta zboru národnej bezpečnosti v Rači, Fakulta vysokej školy pri ÚV KSČ v Bratislave a bohoslovecké fakulty.

Z týchto údajov by sa zdalo, že nás je na vysokých školách dosť a že spolu so študentmi (okolo 50 000 na Slovensku) tvoríme obrovský vedecký potenciál, a predsa celkový podiel na riešení vedeckých úloh je nízky. Treba si však uvedomiť, že náš vysokoškolský učiteľ má za rok len 500 hodín na výskum a ďalšie na výchovno-vzdelávaciu prácu so študentmi, aspirantmi a na organizačné činnosti. Vedeckí pracovníci môžu 2000 hodín ročne venovať výskumu, teda štyrikrát toľko ako my. Preto potom mnohí vynikajúci odborníci odchádzajú z vysokých škôl na vyložene vedecké pracoviská.

Po tretie — vládne uznesenie SSR z januára 1988 ukladá kompetentným orgánom vyhľadávať a starať sa o nadaných a talentovaných študentov, ale len na prírodovedných a technických odboroch štúdia. Prečo je tu diskriminácia spoločenskovedných odborov? Vedy o spoločnosti a človeku tiež potrebujú svojich nových, po novom mysliacich ľudí, ktorí sa dokážu v nadstavbovej oblasti, teda vo vedomí, zbaviť toho, čo uplynulé roky pod vplyvom stalinizmu nám priniesli, o čom sa podrobnejšie dozvedáme zo ZSSR. Nie je to náhoda, že v ZSSR zakázali na maturitných skúškach skúšať dejiny ZSSR!

V. I. Lenin svojho času napísal: „Ľudia sa nám rodia po miliónoch, nadaní po stovkách, talenty po desiatkach.“ My sa o nich musíme osobitne starať, aby sme z nich vychovali aj v spoločenských vedách najpoprednejších odborníkov. Voľakedy nám psychologom vytýkali, že tým chceme vychovávať elitárske individuality. Áno, chceme, a to čím viac aj v našich, t. j. spoločenskovedných disciplínach. Väčšina reformátorov

v dávnej a revolucionárov v nedávnej minulosti, ktorí posúvali pokrok vo vede, myslení a spoločnosti, boli a aj sú predovšetkým z oblasti spoločenských vied.

My psychológovia chceme pomôcť pri identifikovaní nadaných a talentovaných študentov, úlohou pedagógov bude vypracovať špeciálne metódy a prostriedky, ako sa o nich starať, aby nezakrneli, aby sa z nich nestali priemerní, tuctoví jednotlivci, keď geneticky, fyzicky a psychicky majú všetky predpoklady stať sa vo svojej oblasti výnimočnými.

Po štvrté — vedecko-technický pokrok sa zvykne uvádzať v grafikoch rastu jednotlivých národohospodárskych ukazovateľov: vedecký potenciál je popri vojenskom potenciáli dôležitým strategickým faktorom.

Historici vedy uvádzajú, že po klasickej priemyselnej revolúcii v 19. storočí najvyspelejšie krajiny prešli na kybernetickú revolúciu (mýtus o elektronických počítačoch), a potom nasledovala (u nás sa ešte len začína) humanizácia vedecko-technického pokroku. Už aj u nás sa samotní technici dožadujú humanizácie techniky. Preto si myslím, že humanizáciu majú evokovať predovšetkým odborníci humanitných vied, na čo ich však máme pripraviť na najvyššej úrovni hoci aj v podobe medziodborového štúdia.

Po piate — trápi nás, že vedu vôbec a vedu na vysokých školách často charakterizujú isté orgány ako neproduktívnu oblasť. Proti takýmto charakteristikám treba ostro, principiálne vystúpiť. My produkujeme, utvárame, formujeme to najcennejšie, čo ľudstvo má, a to vysokokvalifikovaného odborníka.

V najvyspelejších krajinách sveta univerzity (vrátane technických univerzít) sú „chozrasčotne“ sebestačné. Ba pomáhajú vládam riešiť vážne hospodársko-sociálne problémy.

Tamojšie univerzity realizujú tri základné funkcie:

- výučba,
- vedecký výskum,
- služby obyvateľstvu.

Pod výučbou sa napr. v USA chápe tradičné vyučovanie, pod vedeckým výskumom sa rozumie celá vedecká činnosť, vrátane vedy o výučbe.

Funkcia služieb obyvateľstvu spočíva v tom, že univerzity musia uspokojovať potreby obyvateľstva, a to v oblasti vzdelávacej, pomocných služieb, v rámci ktorých sa uskutočňuje realizácia projektov z aplikovaného výskumu, budujú sa kli-

níky profylaxie zdravia a liečebné kliniky, právnické kliniky, psychologické kliniky, poradenské služby, konzultácie obyvateľstva v mnohých smeroch. Univerzity organizujú divadelné predstavenia, športové podujatia pre dospelých. Robia expertízy aj pre vládu.

Vysoké školy, ktoré majú uzatvorené zmluvy s firmami na vykonanie výskumu, sú ešte vo väčšej výhode.

V oblasti techniky dominuje v USA Massachusettský technologický inštitút, a to podľa rozpočtu na výskumnú činnosť.

Podľa publikácie Prehľadovanie spojenia vysokých škôl s priemyslom v kapitalistických krajinách osemdesiatych rokov [spracovala PhDr. M. Hrabinská, SPK a ÚŠI, Bratislava 1988] percentuálny podiel výskumu realizovaný na vysokých školách z celkovej výskumnej činnosti v niektorých západných krajinách bol takýto:

Rakúsko	32 %
Kanada	26,8 %
Japonsko	24,2 %
Nórsko	29 %
USA	14,5 %

Sú to údaje veľavravné. Aj nám má ísť o vyšší podiel vedeckovýskumnej činnosti na vysokých školách už aj preto, lebo študenti, najmä tí najnadanejší a najtalentovanejší, by sa mohli priamo na výskume podieľať a odnášať si poznatky nie z učebníc, ktoré píšeme 3 roky a ďalšie 2—3 roky čakáme, kým vyjdú. Sme si však vedomí, že by to bol u nás revolučný prevrat, avšak bez patričnej a dostačujúcej zahraničnej literatúry a prístrojovej vybavenosti našich vysokých škôl je to nemožné. Čas je však neúprosný.

Uviedol som niekoľko myšlienok na zlepšenie našej práce na vysokých školách, ale aj na riadiacich orgánoch, aby sme vedome už neplánovali zaostávanie vedy na vysokých školách.